

УДК 930.253(437.1):[94:314.743:929](477)

Власенко Валерій

НА НИВІ НАУКИ І МИСТЕЦТВА

(до біографій Юрія Русова та Наталії Геркен-Русової)

Автор публікує листи і біографії українських емігрантів Юрія Русова і Наталії Геркен-Русової 1932–1941 рр., оригінали яких зберігаються у Національному архіві Чеської Республіки та містять цікаву інформацію про життя української політичної еміграції.

Ключові слова: Ю. Русов, Н. Геркен-Русова, Д. Антонович, кіно, мистецтво, наука, еміграція.

Автор публикует письма и биографии украинских эмигрантов Юрия Русова и Натальи Геркен-Русовой 1932–1941 гг., оригиналы которых хранятся в Национальном архиве Чешской Республики и содержат интересную информацию о жизни украинской политической эмиграции.

Ключевые слова: Ю. Русов, Н. Геркен-Русова, Д. Антонович, кино, искусство, наука, эмиграция.

The author publishes letters and biographies of the Ukrainian emigrants Yury Rusov and Natali Gerken-Rusov of 1932–1941, original of which are preserved in the National Archives of the Czech Republic and contain an interesting information on a life of the Ukrainian emigres.

Key words: Y. Rusov, N. Gerken-Rusov, D. Antonovych, cinema, art, science, emigration.

Важливою сторінкою історії України є міжвоєнна українська політична еміграція. Вона склала основу паралельної лінії українського історичного процесу (поза межами УСРР) першої половини ХХ ст. Історіографія української політичної еміграції широка і багатоаспектна. Її започатковано у 20-х роках минулого століття, коли з'явилися перші праці її лідерів про стан і перспективи еміграції. Цьому присвячені статті С. Петлюри «Сучасна українська еміграція та її завдання», «Українська еміграція в Європі» тощо, М. Шаповала «Еміграція і Україна», «Еміграція і політика» та інші, публіцистичні праці В. Винниченка, Д. Дорошенка, К. Мацієвича, В. Липинського, О. Лотоцького, В. Прокоповича та ін.

Упродовж останніх п'ятнадцяти років вивчення історії міжвоєнної української політичної еміграції поглиблюється. Вона досліджується на рівні Європи та її регіонів (Центральна і Західна Європа), окремих країн (Австрія, Німеччина, Польща, Чехословаччина, Югославія), політичних течій (ліберально-демократична, соціалістична, монархічна і націоналістична), партій і організацій (УРДП, УСДРП, УПСР, ОУН),

© Власенко Валерій, 2009

соціальних груп (студенти, військові, інтерновані), сфер діяльності (культурна, наукова, освітня), преси, окремих громадських організацій (Український громадський комітет, Українське воєнно-історичне товариство та ін.), громадсько-політичних діячів еміграції (Н. Григорієв, М. Грушевський, Д. Донцов, Д. Дорошенко, А. Животко, С. Петлюра та ін.), архівних центрів еміграції тощо. Якщо історія головних центрів еміграції у Німеччині, Польщі, Франції та Чехословаччині вже знайшла певне відображення в науковій літературі, то дослідження історії її периферійних осередків (Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Туреччина та інші) лише розпочинається.

Проміжне місце між цими двома групами країн перебування еміграції займала Румунія. Діяльність окремих громадських організацій української еміграції в цій країні вже висвітлювалася в науковій літературі¹, проте поза увагою дослідників залишаються постаті провідних діячів української еміграції Д. Геродота, С. Дельвіга, Д. Маєр-Михальського, Г. Порохівського, В. Трепке. До цієї когорти, безумовно, належать голови Громадсько-допомогового комітету української еміграції в Румунії К. Мацієвич, який очолював його близько 15 років, і Юрій Русов – керівник комітету на початку 1940-х рр. Якщо про першого були наукові публікації², то постать другого ще не стала об'єктом дослідження. Коротку інформацію про Ю. Русова подано в Енциклопедії українознавства³. У праці С. Наріжного про українську еміграцію йдеться переважно про його викладацьку діяльність в українських вищих школах у ЧСР⁴, у розвідці О. Пеленської – студії на ниві пластичного мистецтва⁵. Не менш відомою серед української еміграції в Румунії була дружина вченого, племінниця Дмитра Антоновича, художниця Наталія Геркен-Русова. Зауважимо, що збірка документів родини Русових зберігається в Національному архіві Канади⁶. Саме тому важливими, на наш погляд, є документи і матеріали із фонду «Український музей» Національного архіву (Národní archiv) Чеської Республіки про життя та діяльність Юрія Олександровича Русова та Наталії Леонівни Геркен-Русової.

По-перше, це обопільне листування Н. Геркен з Ю. Русовим до їхнього одруження і в шлюбі (інв. № 859, 862). Проте деякі листи не завершені (імовірно, втрачено аркуші), інші написані олівцем з ознаками затухаючого тексту, окремі листи містять відносно великі фрагменти тексту французькою мовою, що через особливості почерку авторів ускладнює їх прочитання. В окремих листах не вказано рік написання, проте за змістом їх можна датувати серединою 20-х рр. ХХ ст. Листування має переважно інтимний характер, тому розкриває деякі аспекти життя емігрантів (шлюб, сім'я, ставлення до жінки і найближчого оточення, побут тощо). Нижче подано лише ті листи, дату яких достеменно встановлено. Решта підлягає атрибуції.

По-друге, у документах фонду щодо діяльності Українського вільного університету в Празі є ті, що стосуються Ю. Русова, зокрема, записка про науково-педагогічну діяльність та бібліографію праць ученого станом на 1931 р. (інв. № 372), лист декана філософського факультету УВУ на

його ім'я про те, що доценти університету мають право обирати свого представника для участі у виборах ректора (інв. № 376).

По-третє, у фонді (інв. № 861) зберігаються два листи Н. Геркен-Русової німецькою мовою, адресовані дирекції фірми «Універсум-Фільм» та німецькому сценаристу і режисеру Еріху Поммеру. Вони датовані 1933 р. Між іншим, саме цього року через прихід до влади націонал-соціалістів Е. Поммер змушений був емігрувати з Німеччини. Ці листи розширюють наші уявлення про окремі сторони творчості Наталії Леонівни.

По-четверте, серед документів директора Музею визвольної боротьби України Дмитра Антоновича (інв. № 651) є листи до нього Н. Геркен-Русової. З листа від 2 лютого 1932 р. випливає, що Дмитро Володимирович листувався з Юрієм Олександровичем. У листі від 13 січня 1935 р., де йшлося про належність буковинських громадських діячів Якова Макогона і Володимира Залозецького до англійського масонства, є приписка Юрія Русова, в якій він вітає з Новим роком Дмитра Володимировича та його дружину Катерину Михайлівну.

По-п'яте, це лист подружжя до Симона Наріжного, датований 11 грудня 1941 р., в якому повідомлялося про надіслання вченому фотокартки їхнього «приятеля Д. Донцова», біографії кожного з подружжя з метою використання їх при написанні книги «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1». Автори листа висловили вдячність співробітнику Музею визвольної боротьби України за увагу до їхньої діяльності, зауважили, що можуть надати додаткові матеріали до біографії Софії Русової (матері Юрія Олександровича).

По-шосте, основні віхи життєвого шляху, громадської та професійної діяльності, творчої спадщини Ю. Русова і Н. Геркен-Русової відображено в їхніх біографіях (*curriculum vitae*). Деякі відомості подані в них, потребують уточнення. Наприклад, Юрій Олександрович не вказав про свою роботу на посаді доцента кафедри пластичної анатомії Української студії пластичного мистецтва в Празі. Найвні певні суперечності щодо дати початку його праці у віденському тижневику «Воля». Є. Чикаленко визначив її 1920 р.⁷, тоді як Ю. Русов – 1922 р. У біографії Н. Геркен-Русової датою народження вказано 1902 р. Її ж зазначено і в Енциклопедії українознавства⁸. Проте в 11 томі (доповнення і виправлення) цього видання подано 1897 р.⁹ Наталія Леонівна чомусь оминула факт навчання 1918 р. в Українській академії мистецтв (клас В. Кричевського), на що звернула увагу О. Пеленська¹⁰.

По-сьоме, ім'я Ю. Русова згадується серед тих, хто вносив пожертви на будівництво Українського дому в Празі. Про це свідчать як листи на ім'я директора МВБУ (інв. № 6), так і повідомлення на сторінках часопису «Вісті Музею визвольної боротьби України» (№ 7, 1935, № 12–13, 1936, № 17, 1937) (інв. № 20). Юрій Олександрович подарував МВБУ власні наукові праці та художні твори, які експонувалися у залах музею. Це – скульптурні портрети О. Базилевської, Д. Донцова, Т. Шевченка,

живописні роботи «Козацька могила», «Куток парку з білими ліліями у Вінниці», «Вулиця в Соренто» (інв. №12).

По-восьме, у кількох справах є фотокартки різних років, на яких – Ю. Русов (2), Н. Геркен-Русова (3), подружжя разом з донькою (1), Д. Донцов і Н. Геркен-Русова (1), Н. Геркен-Русова в театрі Діоніса в Афінах (1), макет сцени для вистави «Слово о полку Ігоревім» (1).

Подані нижче документи ілюструють різні сторони життя та діяльності Юрія Русова і Наталії Геркен-Русової. Стилестичні, орфографічні та інші особливості документів збережено. В окремих випадках упорядником проставлено розділові знаки. Археографічне опрацювання документів здійснено відповідно до усталених норм публікації історичних документів новітньої доби.

¹ *Власенко В. М.* Філія Українського товариства Ліги Націй у Бухаресті: перші кроки // Література та культура Полісся: Збірник. – Вип. 38. Регіональна історія та культура в сучасних дослідженнях / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2007. – С. 160–170; *Він же.* Перша конференція української еміграції в Румунії (до 85-річчя з дня заснування Громадсько-допомогового комітету української еміграції у Румунії) // Українознавство – 2008. Календар-щорічник. – К., 2007. – С. 172–178; *Він же.* Надзвичайна дипломатична місія УНР у Румунії – організатор громадсько-політичного життя української еміграції // Сумська старовина. – 2008. – № XXV. – С. 76–84.

² *Власенко В.* Штрихи до портрета Костя Мацієвича // Сумська старовина. – 1997. – № 1. – С. 25–30; *Плисюк В.* Кость Мацієвич // Українські кооператори (історичні нариси). – Кн. 1. – Львів, 1999. – С. 218–222; *Власенко В. М.* Кость Мацієвич: штрихи до портрета // Вісник Львівської комерційної академії. Сер.: Гуманітарні науки. – Вип. 4. – Львів, 2002. – С. 67–78; *Єтик Л. І.* К. А. Мацієвич – науковець, дипломат, громадсько-політичний діяч // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 125–135; Листи Костя Мацієвича до Симона Петлюри (1920–1923 рр.) / упоряд., авт. вступ. ст. В. М. Власенко. – Суми, 2009 та ін.

³ Енциклопедія українознавства: Перевидання в Україні / НТШ у Львові. – Репринт. вид. 1955–1984 рр. – Львів, 1998. – Т. 7. – С. 2650.

⁴ *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. – Прага, 1942. – С. 126, 132, 160.

⁵ *Пеленська О.* Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині / НТШ в Америці, Національна б-ка ЧР, Сло-в'янська б-ка. – Нью-Йорк ; Прага, 2005. – С. 27, 31.

⁶ *Момрик М.* Українські архівні збірки при Національному архіві Канади // Архіви України. – К., 1995. – № 1/3. – С. 79–87; *Матяш І.* Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст. – К., 2008. – С. 40; *Палієнко М. Г.* Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). – К., 2008. – С. 441.

⁷ *Чикаленко С.* Щоденник, 1919–1920 / за ред. В. Верстюка та М. Антоновича. – К. ; Нью-Йорк, 2005. – С. 283.

⁸ Енциклопедія українознавства: Перевидання в Україні / НТШ у Львові. – Репринт. вид. 1955–1984 рр. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 474.

⁹ Там само. – Львів, 2003. – Т. 11. – С. 290.

¹⁰ *Пеленська О.* Український портрет на тлі Праги... – С. 136.

ЛИСТ Н. ГЕРКЕН-РУСОВОЇ ДО Д. АНТОНОВИЧА

2 лютого 1932 р.

Любий і дорогий Мітя!

Дуже тебе щиро і ніжно дякую за твій останній лист, хоч, правда, адресований до Юрія, але привітно до мене звернутий. Дякую за всі дуже цікаві і інтересні відомости, що ти мені подаєш з приводу книжки Лозінського (але який це лише Лозінський?). Я подвійно їм зрадила, не тільки тому, що я цей рік (не дивлячись на всякі зовнішні труднощі) дуже сильно і в напрямку малювання, але і писання працюю, але і тому, і це головне, що мені доводиться жити в страшній і мені цілком незвиклій атмосфері інтелектуальної відірваності від всього, що мене цікавить, особливо українського. Бо [через] фр[анцузькі], англ[ійські] і німецькі журнали, через кафе я умудряюсь держати зв'язок з культурою і мистецтвом, а з українськими новинами я зовсім не маю іншого контакту, як через тебе. Відсутність якісь-то не було бібліотек – страшенне бедствіє Букарешту. Лише недавно я собі (при допомозі Кузнецова¹) знайшла жидка букініста, явище остільки ж тут рідке, як і рідким феноменом йому явилась я як клієнтка. Я його постаралась причарувати всіми засобами esprit², наслідком чого він дістає мені книги, журнали і всякі случайні видання мистецтва ціною від 2 до 20 лей, що цілком не порушує мій бюджет і являється справжньою насолодою. Між іншим, він подарував мені маленьку книжку «Ходовецький³ яко маляр костюмів», я у нього купила брошурку про Пусена⁴, цілком випадково у нього знайдену. Щодо укр[аїнських] книжок, то я мала нагоду цілком випадково прочитати дуже цікаву (видану, здається, «Червон[ою] Кал[иною]») книжку Юрченка⁵ про Соловки і втечу з них. Ця книжка, котра являється укр[аїнським] Безсоновим⁶, має ту характерну перемогу над першою російською, що подає яскраву постать укр[аїнського] патріота, діяча і письменника, весь час опрідельноно натхненного високою ідеєю вповні закінченого патріотизму, тоді як у Безсонова (при тих же героїчних потах) відчувається брак якого б то не було ясного морального ґрунту, опрідельонний нахил до неясного, загального, містичного, орієнтального світогляду. Книга Юрченка читається легко і увлекательно, особливо приємно вражає його стиль, точний і досить сдержаний, без тих зайвих «описань», що так втомлюють взагалі в українській літературі. Як вона Вам попадеться, то обов'язково прочитайте.

Чи знаєш ти ще, що в Москві вийшла книга-мемуар Щепкіної-Купер[ник]⁷, головним чином, здається, присвячена спогадам діячів театру. В книзі є частина, присвячена київським артистам і театрам тої доби. Я прочитала про це в одному з рос[ійських] товстих журналів в критичних замітках і на всякий випадок зробила для тебе виписку про рік і видавництво. Якщо тобі цікаво, я пришлю. До того ж, в Бессар[абії], в Шабо в одному старому домі, переберая старі дамські модні чарівні

журнали од 1850 до 1870, я знайшла в літер[атурних] їх приложеннях якійсь розказ з Волинського життя трогательно-сентиментального, морального змісту, вповні в стилі той епохи – 30-40 роки, коли він очевидно міг бути написаним. Мені дозволили його взяти і я його тобі перешлю, бо чомусь мені з'явилась думка, що це могла бути його авторницею мати дедушки⁸, бо, як я не помиляюсь, вона так звалася, [або] як на підписі, або Анною, я не можу точно сказати. Во всякому разі посилаю його тобі для музею⁹. Позаяк журнали розрознені і ростріпані, я на окремих листках не могла знайти дати, а посилаю його разом з заголовком того журналу, в якому (серед папок котрого) він лежав у п. Far. на горішці. Ці старі журнали, по котрим я провела дуже цікаві студії, особливо мод 60–70 років, були моєю насолодою і здивували мене тим, як в ті часи їх переповняли своїми писаннями укр[аїнські] і польські дами, всякі книг[ині] Трубецькі, Потоцькі, Закревські і т.д. Серед них я і знайшла цей розказ Кароліни Антонович, що тобі пересилаю. Знайшла також декілька дуже цікавих даних в руской книзі Лонг[инова]¹⁰ про Тараканову, між іншим, лист, в котром вона пише про свою «укр. столицю Киев», де вона збирається проголосити себе королевою, коли турецькі війська, на чолі котрих вона мусила рушити на Укр[аїну], будуть до Києва наближатися. Також я прочитала подібні і ще більш цікаві речі в книзі Riviera, недавно вишедшей по французкі. Щодо мене, то на основі всіх тих матеріалів, що я собі пособирила раніше, також як і цих нових, я продовжую працювати над п'єсою, котру я одночасно і сочиняю, і малюю. Мені здається, що вийде може і погано, але цікаво певно. Я маю всі декорації вже в ескізах, а текст потроху опрацьовую. Це я тобі готую в подарок, хоч ти і ставишся в лучшему випадку до моєї [творчості] скептично.

А що торкається genessenc'a¹¹ Олеся¹² і його вірша, що ти був ласкавим мені написати, то я так збентежилась і розволновалась, що не могла успокоїтися два дні, поки вчора пізно ввечері не написала відповіді. Тепер стало якось спокійніше. Посилаю її тобі, щоб ти цим віршем подражнив наших молодих поетів і хоч може цим спонукав би їх до відповіді, справжньої, гарної і дійсно поетичної, бо це ж необхідно, на кінець, Олеся дати отпір, бо на талановитий напад і цікаво, і неодмінно треба отповісти. Це ж може з того вийти зворушуюча і гаряча поетична полеміка. Я так шкодую, що мій вірш є лише поетична шутка, а не настояща поезія, бо рахую, що такі поетичні турніри, крім того, що вони захоплююче цікаві, безперечно, мають значення. Страшно шкода, що ти прислав мені лише шматочок вірша і тим я мала обмежений терен «[нрзб]», власне маленький трамплін для вітпиху! Але що ж робити, і так краще, чим думати, що Ольшан буде нівечить цю справу! Яка шкода, що Стефанович¹³ зрікається писати сам. І він, і Чірський¹⁴ неодмінно і незрівнянно ліпше згідні відповідати, ніж Ольшан. А як Ольшан, то я можу не багато чим гірше! Тому посилаю тобі цей свій вірш і прошу їм подразнить їх всіх і лише не говорити, що це я, прошу тебе сказати, що ти получив з Парижу, або, що знайдеш сам потрібним сказати. І якщо хочеш, напечатай його на машинці, щоб Мухін¹⁵ мого почерка не узнав.

І позаяк я не можу його ніде напечатати, бо це не поезія справжня, я так хотіла б його, хоч отпечатаного на машинці, incognito післати Олесю звичайним листом просто з Праги, щоб не догадались. Так би хотілось їх заінтригувати, щоб вони, наші поети, якимось розворушилися і розійшлися самі. В цій думці я предала віршу зміст виступлення поетес, коли мовчать поети, щось в стилі, «коли безмолвуют». І дуже тебе прошу зробити мені приємність (я не маю тут змоги ні у кого дістати зараз Кобзаря), щоб одшукати потрібний мені епіграф із Шевченк[ової] Марії, пам'ятаєш то місце, де говориться, що коли всі вірні розійшлися побічники Хреста, Марія перебрала до себе ініціативу висшого діла. Дуже тебе прошу, якщо тобі це не тяжко, його одшукати і переписати вгорі мого вірша, буду дуже тобі дякувати, як і за те, як ти трошки, там де слід, його згодишся як завше поправити. Дуже тебе буду дякувати. Розуміється, як ти його знайдеш зовсім невдалим, тоді просто викинеш. Але було б дуже цікаво подразнити Мухіна, Стефановича, Чірського і інших, щоб вони самі написали.

До речі, нещодавно прочитала, що за часи Ві[де]нського конгресу¹⁶ більше уваги общество і Відня, і Петербурга уділяло «парнаським війнам», ніж подіям боротьби дипломатів на конгресу. Остільки в ту епоху поетичні турніри і бійки входили в моду, процитую тобі à propos¹⁷ (для наших поетів) віршик – епіграму отвітну пушкінської епохи: «Не рассуждай, не трать красноречивых слов, / но возражай на стих нахальный, / с талантом бей, сильне и упрямей, / сердиться грех, но... замахнись и вдруг, / прихлопни их проворной эпитафией!»

10.ІІІ. Дорогой Мітя! Тільки сьогодні можу закінчити тобі листа, бо так склалися обставини, що прийшлося нашвидко малювати таблиці по Юр[иним] справам, і до того ж займатися уборками і чистками, бо з 5-го числа я змогла собі дозволити, на кінець, єдиний люкс – взяти прислугу, і прийшлося їй дещо показати і з нею повозитися по хазяйству. За цей час ще одержали Ваш останній лист, де я дуже сумно прочитала вістки про хворобу Кат[ерини] Михай[лівни]¹⁸ і [нрзб], а також про те, що і Ляля погано виглядає і неважно себе почуває. Ці всі новини мене дуже збентежують, але я маю певність, що ми якимось то будемо рятуватися, бо мені становиться значно легше з нашими справами, але це все детально я пишу в листі до К[атерини] М[ихайлівни]. Тобі хочу додати лише про деякі тутешні новини. Недавно, в початку місяця, сюди приїздив п[ан] Ром[ан] См[аль]-Ст[оцький]¹⁹ – син старого нашого професора і «відбув п[ан] [нрзб] урочисті» і тому подібне... Цікаво, що тутешні петлюр[івці] старалися придати цьому приїзду і офіційний, і урочисто-важний стиль. Були усілякі поради, наради, паради..., але на публічному зібранні було чоловік 20, не більше. Ми не були, бо на мене ці петл[юрівські] комбінац[ії] роблять завше якесь сумне і безнадійне враження. І знаю зі слів людей, що нам розповідали, що Р[оман] См[аль]-Стоцький] прибув з Софії, Лондону та Женев. Зміст його декларацій «на випадок можливого військового конфлікту в Європі і Азії» не відрізнявся от подібних петлюр[івських] виступів. Розуміється, «боронити груддю» інтереси «сусідніх держав»

і задовольнитися як нагородою «клаптиком придніпрянськ[ої] землі». Це зрештою не так вже зле, але я не розумію лише, як при такій постановці вопроса можливо їм «сподіватися» на симпатичні і прихильні настрої Галичини і Буковини? Розуміється, молодь буковинська не пропустила случая зцепитися в гарячій полеміці. Щодо мене, то, розуміється, ярахаю: хай хоч маленька Ук[раїна], але своя, і хай би був самий бездарний уряд петлюрівськ[ий] на Україні, ніж сьогоднішній страшний режим! Але мені здається лише, що петлюр[івські] проводирі замість подібних виступлень, чи не ліпше зробили б, коли б старалися злигатися з японцями, замість путатися в [нрзб] нації, авторитет котрої так скандально втрачає в зв'язку з подіями на сході! Але, на жаль, серед петлюр[івців] немає ні одного живого талановитого чоловіка з тої «[нрзб]», про котру в свій час казав Тайлеран²⁰, і без котрої, власне, без широкого політичного розмаху котрої, він не рахував можливим творити судьби [нрзб] Наполеонівської Європи.

А мені здається таким очевидним на случай восточного розгортання конфлікту легатися нам, укр[аїнцям], з японцями, котрі, на жаль, очевидно будуть мати так мало союзників в випадку боротьби з бувшою Росією. Це здається таким логічним, формувати на їх терені наші сили і за їхньою допомогою (як приблизно в свій час Скоропис²¹ це робив в Австрії). Мені навіть дивно, що до цього ніхто не додумався з наших українців. Я взагалі чомусь, особливо в останні часи, дуже хвилююся подіями мировими і маю недобрі передчуття щодо війни. Так би хотілося з тобою побалакати і почути твої думки на цю тему. Мені лине, якось інтуїтивно очевидно, що як станеться війна дійсно, котрої так недаром бояться наші вороги, то безперечно Укр[аїна] з нею врешті виграє перша, і, можливо, що ще доживемо до «повороту».

Що торкається інших новин, то хочу тебе сповістити ще, дорогий Мітя, про слідуєче. Не знаю коли, але очевидно в цьому місяці мусить до Праги приїхати п[ан] доктор [Володимир] Віноградник, що вже з літа виїхав в наукову команд[іровку] з Букар[ешту] до закордону в справі своїй бактеріології. Він був в Відні, а тепер через Прагу має їхати, здається, до Данії. Це колега Юрія, наш українець з Буковини, дуже мила, серйозна і гарна людина, молодий учений, до котрого всі ставляться з достойною його пошаною. Віногр[адники] до нас дуже ласкаво поставилися з самого початку, чим могли, помагали, і во всьому були нам приятелями. Дуже буду тобі вдячна, коли Ви його ласкаво приймете. Вони не багаті і почасти зовсім [нрзб] очевидно в Празі, він спочатку до нашого університету. Коли він і його дружина будуть точно в Празі і наскільки часу, не знаю, але там у вас це буде відомо. Пан Віногр[адник] дуже цікавиться зійтися з нашими науковими силами. Щодо пані, то це типова «галицька міщаночка», що одночасно ставиться добре і приязно, старається всім серцем допомогти, але ніяк не може втриматися від приємності зробити сплетню, правда, саму примітивну, бо на іншу ані фантазії, ані інших засобів немає, і по молодости цього не розуміє, але вони страшно обоє люблять, щоб їх «вшанували» своїм знайомством «знамениті укр[аїнці]»,

тому буду тобі дуже вдячна за ласку і увагу до них, якщо це Вам не буде тяжко її проявити.

Тепер, дорогий Мітя, це щодо наших справ. Я часто думаю за Торіка, бо якимось ніяким зв'язку з ним давно не маю. Напишіть мені, будь ласка, хто з дітей і коли в останнє щось од нього одержав. Також подайте мені ту останню Торіка адресу, що він прислав чи Вам, Муріку, здається. По-друге, дуже прошу додати мені адресу тьоті Мані в Бидгощу²², я хочу з нею списатися спробувати, і адресу нашої Віри, котру також очевидно пам'ятає Мурик. Буду за це все дуже і дуже дякувати. Тепер щодо тьоті Орисі. Що Вам про неї відомо, і чи пише вона Гармашеву²³ У кого вона жиє в Бучі²⁴? Чи можна до неї якимось через Прагу написати? Мені писали з Парижа мельком мої подруги, що Володя (котрого вони бачили) щось дуже непокоївся, але нічого певно і докладно я не знаю. Вибач, що так тебе турбую. Дуже гаряче і міцно обнімаю.

Спроба відповіді Олесяю

Коли «Любов, Братерство, Воля», –
Пішли, похиливши чола,
«Жит'є єдине», – світла доля
Зачаїш в «темряві крила»...
Голготи шлях, святий і терпкій, –
Им Вероніка перейшла, –
З обличч'я високих і безсмертних,
Відбиток чистий зберегла...
І став цей спогад: «Vegon-іsou», –
Рушник з мереживом простим,
З чортами героїчних ліков, – (з відбитком, мамон.)
Натхнення символом святим, – (живим?)
Всіх тих, ч'ї голоси сумні, –
З далеких льються верховин, – (рвуться?)
І тих, ч'ї ліри занеміли,
Серед зневічених руїн..... (зневірених)
Чи Вам не знани ці поети? –
Вони не славлять «стовбури», –
Чортують сталеві стілеті,
Свій час чекають «кобзарі».
І спів Пророка, – по застою,
Що вибухає як вулкан,
Від славних Чех, до Дніпрострою
І від Паріжа і Балкан....
І знов Ваш вірш корить, лютує, (овв)
Збадерує і ворошить, –
І Серце протинає тугой
Вогнем бунтарським полонить! (офіри?)
Але чому ж мовчать поети? –
Безрадні на Ваш докір?! – (Всі безпорадні на)

Не розгортають крил до лету, –
Не вірять в силу власних зір!?!..
И знов Петро зрікався трижди,
Ридав безсилий Іоан, –
А Фарисей Панам побідним,
Кутив словестний фіміам... (славетній? або підлесний?)
Колись Марія із Магдали, –
З Марією, Матерью Христа, –
В подібний час, напад пріняли,
Повстали к захісту Креста. (І стали в?)
Так і тепер, – лиш поетесси,
І перш в Парнаському бою, (В Парнас. першість бою)
Як і античні діаконесси, –
Зголосять відповідь свою!
Вони не вспівують багнети, –
«Лихе, жорстоке і сміле», –
Не попадаються в тенети,
Не славословлять те, що зле!..
Сафо, Касандри, Антигони, –
Пророчиці і мандрівниці,
Стихії творчої розгони, –
Мобілізують провідниці! –
Вони ідуть тропою слизької, –
Пильнують вищий ідеал, –
І знають, що в годину близьку,
Знесуть з небес нову скріжаль!
(або: знесуть нової краси скріжаль)
Фенікс, вітаєм вас привітно!
(Чи дасть відповідь не пора?)
«Вам світа нового не видно, –
За сяйвом власного пера!»

N[atali]

Щодо останніх слів, то перефразировку показую кавичками. Я, розуміється, поробила багато помилок в орфографії, але чомусь думаю, що в укр[аїнських] словах – може трохи менше.

17.III. Дорогий Мітя! Кінчаю тільки сьогодні і дуже прошу мені дарувати як мій лист, так і мої погані вірші, котрі все ж з захопленням писала. У нас на цьому тижні був тут у Бук[арешті] буковинськ[ий] укр[аїнський] театр з двома речами набутого репертуару: «Запорож[ець] за Дунаєм» та «Хмара». От усіх постановок дихнуло на нас з Юрієм якимсь «сhап»ом нашої юності, Києвом, театром Садовського і тими минулими настроями, але, з другого боку, жахом, що таким стилем искусства тут задовольняються як чімсь зовсім новим, сучасним головно! Дивно, що немає ані малого бажання хоч якось то по новому підійти до цього класичного репертуару!?! Котрий дає в собі такі багаті все ж таки можливости! Шкода, що завдяки новому курсу буков[инські] політики,

що вони з минулого року ведуть, є сильне отчуждення от укр[аїнської] ем[іграції], завдяки чому ми всі якось далеко от їх мусимо триматись. Хоч мені це і сумно, що так вийшло, але, позаяк це «політика» і театр є одним з її засобів як завше, нічого не поробиш. Цілую і обіймаю всіх Вас ніжно. Твоя

N[atali]

Бажаю самого кращого успіху з'їзду²⁵ і прошу нам про нього написати²⁶.

N[atali]

НАЧР, ф. «Український музей», інв. №651, арк.12–17зв. Рукопис.

№ 2

ЛИСТ Н. ГЕРКЕН-РУСОВОЇ ДО ДИРЕКЦІЇ АГ «УНІВЕРСУМ-ФІЛЬМ

14 червня 1933 р.

In Sinne der mir von Ihnen gegebenen Weisung lasse ich Ihnen in der Anlage die Bestätigung folgen, dass die in Frage stehende Steuer von mir in Rumänien bezahlt worden ist. Ich bitte Sie den von mir in Berlin bezahlten Steuer-Ueberschuss mir zurückerstatten zu wollen, und ich betraue hiermit Herrn Dr. Michael Antonovych die betreffende Geldsumme in Empfang zu nehmen.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Natalie Gerken v[on] Russov.

[Переклад]

Згідно з даною Вами мені вказівки, я прикладаю також підтвердження, що податок з даного питання був сплачений у Румунії, я прошу Вашого дозволу повернути мені сплачений надлишок податку в Берліні, і я довіряю, таким чином, отримати відповідну грошову суму пану Д-ру Михайлу Антоновичу²⁸.

З найщирішою повагою

Наталі Геркен [фон] Русова

НАЧР, ф. «Український музей», інв. № 861, арк. 5. Машинопис. Оригінал.

№ 3

ЛИСТ Н. ГЕРКЕН-РУСОВОЇ ДО Е. ПОММЕРА

6 липня 1933 р., Бухарест

Sehr geehrter Herr Pommer,

auf Ihre, mir in der UFA in Berlin gemachte Proposition, schicke ich Ihnen das Projekt eines meiner Szenarien, welches von mir speziell auf Ihren Vorschlag hin im Stil einer Filmoperette ausgefertigt wurde.

Ich füge dem französischen Exposee die deutsche Zusammenfassung bei und hege die Hoffnung, dass Sie meine Materialien durchsehen und mir Ihre Entscheidung darüber mitteilen werden. Ich danke Ihnen im voraus ergebenst dafür. Ich möchte Sie nur erinnern, dass ich die Ehre hatte Ihre Mitarbeiterin

im Filme „Lubas Zobel» zu sein. Ich bearbeite speziell die ukrainisch-europäischen Themen, die auch in meinen Szenarien hauptsächlich behandelt werden. Gleichzeitig erlaube ich mir nähere Auskunft über mich und meine Arbeit zu geben.

Insofern diese Themen in der Kinematographie noch gar nicht benützt wurden, können sie in szenischer und musikalischer Hinsicht eine vollkommene Originalität darbieten.

Was meine Arbeit anbetrifft, so kann ich im Falle Ihrer Zustimmung zu meinen Materialien die bühnentechnische sowie künstlerisch-dekorative Arbeit bis zu Architekturskizzen übernehmen. Auf musikalischem Gebiet bin ich kein Fachmann und kann deshalb, nur auf die passenden Materialien und Sammlungen hinweisen, die mit dem gesamten Stil des Szenariums in Einklang stehen. Im Falle der Verwirklichung dieses Planes kann ich ebenso gewisse choreographische Quellen empfehlen, die dem Werke eine künstlerisch ausreichende, wahrheitsgemässe ukrainische Färbung geben würde.

Ich bin mütterlicherseits eine Ukrainierin, väterlicher seits eine Französin. Nach den Gymnasialstudien habe ich mit dem ersten Preis die Französische Akademie der Dekorativen Künste beendet (ich besitze das Diplom) und war als Hörerin an den Universitäten in Prag, Florenz und Paris inskribiert, wo ich mich mit der Geschichte und Literatur beschäftigung habe. Ich beherrsche mehr oder weniger 8 Sprachen: französisch, italienisch, englisch, deutsch, rumänisch, tschechisch, ukrainisch und russisch.

Ich hoffe, dass Sie mir bald antworten werden um mir mitzuteilen, ob ich über das Ihnen geschickte Material frei verfügen, bzw. es anderen Firmen anbieten kann.

Mit den Ausdrücken der vorzüglichsten Hochachtung:

Natalie Guerquin-Rusov

Adrese. Institutul National Zootehnic
Strada Michail Kogălniceanu
București VI.

[Переклад]

Вельмишановний пане Поммере²⁹!

На Вашу, зроблену в УФА в Берліні пропозицію, надсилаю Вам проєкт одного з моїх сценаріїв, що був зроблений спеціально за Вашим бажанням у стилі кіно-оперети.

Я додаю до французького викладу німецьке резюме, плекаю надію, що Ви переглянете мої матеріали і повідомите мене про Ваше рішення. Заздалегідь Вам за це вдячна. Я хотіла б Вам нагадати, що мала честь бути Вашою співробітницею у фільмі «Lubas Zobel». Я спеціально опрацьовую українсько-європейські теми, що також в основному мають місце і в моїх сценаріях. Одночасно хочу дозволити собі дати деяку, більш детальну інформацію про свою роботу.

Оскільки ці теми в кінематографії взагалі не використовувалися, Ви можете у сценічному і музичному сенсі представити подати цілковиту оригінальність.

Щодо моєї роботи, то у випадку Вашої згоди зможу взяти на себе сценічно-технічні, а також мистецько-декоративні роботи, в тому числі й архітектурні ескізи. У галузі музики я не спеціаліст і можу вказати тільки на відповідні матеріали і збірники, що будуть співзвучні загальному стилю і сценарію. У випадку здійснення цього плану я зможу також порекомендувати відповідні хореографічні джерела, що нададуть твору достатньо художнього, правдивого українського забарвлення.

Я по материнській лінії українка, по батьківській – французженка. Після навчання в гімназії я з першим ступенем закінчила Французьку академію декоративного мистецтва (маю диплом), і була слухачкою у Празькому університеті, була у Флоренції і Парижі, де займалася історією і літературою. Я більш-менш володію 8 мовами: французькою, італійською, англійською, німецькою, румунською, чеською, українською та російською.

Сподіваюсь, що невдовзі Ви мені відповісте і повідомите мене, чи можу я вільно користуватися Вашими матеріалами, тобто чи можу запропонувати його іншим фірмам.

З виразом глибокої пошани

Наталі Геркен-Русова

Адреса: [Румунський] національний зоотехнічний інститут
вул. Михайла Когельничану
Бухарест VI.

НАЧР, ф. Український музей, інв. № 861, арк. 6. Машинопис Оригінал.

№ 4

ЛИСТ Н. ГЕРКЕН-РУСОВОЇ ДО Д. АНТОНОВИЧА

13 січня 1935 р.

Любий і дорогий Мітя!

Користуюсь нагодою тобі написати через руки, щоб подати декілька політичних новин. Сперш, (і це рахується саме тут сенсаційно) це про Макогона³⁰. Хоча, можливо, вона для тебе і не буде новинкою. Все ж подаю. Власне, установлено (на Буковині про це лише говорилось), що в міністра про нього є відомости, як про масона, і досить важної градації масона. Справа обстоїть ніби так: він має всі «potence» на укр[аїнську] акцію від вищої англійської мас[онської] інстанції в справах «укр[аїнського] питання». Звідси і всі фінанси, але від нього нібито вимагають боротьби з «укр[аїнським] фашизмом» в самих рішучих формах. І оскільки ті організації, які він береться підтримувати, так чи інакше фашизуються, йому урізають на них кошти. Тім нібито треба пояснювати його непевні і не завше виповнені обіцянки. Крім того, в його обов'язки ніби входить утворити групу (яку і де ще не дізналась), яка в разі необхідности або лише просто потреби, могла взяти на себе провідництво в укр[аїнській] політ[ичній] акції, але в формі і розмірах «відповідної потребам масон[ської] політики». На таку ролю петлюрівців з Сашей Шультінім³¹

(який знедавна також підтверджений масон, але дуже незначної категорії) ніби рахувати не можна, бо, можливо, що петл[юрівцям] і гетьманцям (по причині герм[ансько]-польськ[ої] дружби) треба буде іти разом проти більшовиків. То можливо, мені здається, вповні.

Отже, тепер в підтвердження цього факту наведу тобі слідуючи речі для інформації: Залозецький³² став недавно також масоном, чим, головне, пояснюється, що він «у діл» і досі. В масонерію його ввів Макогон, як ще двох укр[аїнців], кого не знаю.

Далі, на Буковині Макогон робив все, щоб підтримати акцію Залозецького і досить критично (і навіть почасти негативно) поставився до націоналістів. Трете, коли він був на Буковині літом, букарештські жидівські газети дуже його рекламували, а націоналістичні нападали на нього як на «претендента» [на] «укр[аїнського] геть[мана]». Але, правда, великих заміток не було, а все якось вскольз. Ще один досить цікавий факт, який тобі наведу як анекдот. Мені вдалося потягнути за язик худож[ника] Лінецького, представ[ника] і агента Макогона в Чернівцях, який мені розказав, як «цілком випадково» і «по ошибке» йому секретарем Мак[огона] була видана спеціальна і персональна віза в нашу бувшу країну в соответствующем учреждені в Римі, де він був з Макогонами в минулому році як їх гість. Ця небажана йому віза, йому непотрібна, наробила йому велику халепу тут, але Макогон надзвичайно швидко і влучно це діло полагодив. Також чула, що це не перший випадок. Цілую і обнімаю тебе ніжно.

Твоя N[atati]

Щиро вітаю Вас, Дмитро Володимировичу, з Новим роком. Посилаю Катерині Михайлівні краскі і бажаю всього найліпшого.

Др. Ю. Русов.

НАЧР, ф. «Український музей», інв. № 651, арк. 18–18 зв. Рукопис.

№ 5

ЛИСТ Н. ГЕРКЕН-РУСОВОЇ ДО Ю. РУСОВА

7 травня 1935 р.

Дорогий Юрій!

Посилаю Вам, на всякий випадок, ще епізод, що встигли перекласти. Таким чином, (якщо Шемет³³ хоч щось зачав) можна надіятися, що майже все буде переложено. Дуже Вам буду дякувати, якщо Вам вдасться цю справу провести, але ж, розуміється, гніватися не буду, якщо по якімсь причинам це не вигорить. Дуже прошу Вас добитися від Шемета слідуючого: оскільки для снімків «Michel Strogoff»³⁴ (для екстерієрів) приїдуть з Берліна до Румунії (тут про це пишуть в газетах), аби фільмувати в Бессарабських степах Сібір, внушіть Шемету, щоб постарався встановити контакт між нами і Безаком, який в Mich[el] Strogoff має працювати.

По-друге, внушіть Шемету про справу «Тараса Бульби» (щоб старався). Німецька версія буде крутитися в Берліні (про це прочитала в кінопресі, режисер – Грановський³⁵).

Все, що зробите в справі кіно для мене, буде добре. І за все, що встигнете зробити, буду, безперечно, вдячна. Сьогодні п[ані] Ларош мені сказала, що з свого боку (через когось з своїх знайомих) буде старатися мене звести з справою Michel Strogoff тут.

Я зараз дуже зацікавлена Вашими враженнями і новинами. Дуже лише шкодую, що, крім листівки з [нрзб], себто з Чехії, нічого не маю від Вас. Все ж надіюсь, що все добре, і що Ви задоволені [нрзб]. Дуже гаряче і ніжно Вас цілую і турбуюсь, як у Вас з грішми. Очевидно назад Ви будете їхати знов на [нрзб]. Це краще, бо до Львова вигідніше їхати звідси, бо з 9-го цього місяця оповіщена знижка на 75 процентів, таким чином поїхати до бессар[абських] степів – 75-80 лей (лише Кузнецова збирається до дому), а до Буковини – 60 лей або щось в такому роді. Так що до поль[сько]-рум[унської] границі і звідси дорога стоїть коло 100 лей. І можна буде скористуватись білетом лише Тузівій, що має перед кінцем місяця приїхати, або когось іншого. До того ж, об'явлені між Рум[унією] і Польщею (на літні week-end'и) надзвичайно дешеві воздушні рейси soc[iete] Lot³⁶. Отже, буде дуже цікаво, наприклад, доїхати до Чернівців, а звідси за годину долетіти до Львова. ЦК можемо зробити або разом, або Ви сам. Також ці воздушні екскурсії на 3 дні (як і поїзди) мають полегшення з візами-пропусками. Так що по Вашому повороту з Берліна треба Вам конче буде поїхати до Львова, що цілковито можливо буде по нашим thouens³⁷. Також я дуже надіюсь на Ваш поворотний білет з [нрзб] (пам'ятайте, що 75% знову). Хочу Вам ще написати, що в лабораторії все спокійно і добре. Вчора заходила [нрзб] Дімітр. мене поінформувати. Дуже радить Вам хоч пару день (по неділі) затриматися. Я також дуже чекаю від Вас вісток і так страстно бажаю, щоб Вам вдалося доїхати до Берліну. У нас все добре. Тата таксається й уперто допитується, що то є «тютя». По буковинські це значить «курка, дурна курка», і питається що це [означає] по нашому. Приїхали Кузнецови. В [нрзб] все добре. Дуже добре, що, починаючи з перших чисел Мая, я стала себе цілком добре почувати зразу і так добре, як цілий рік не було. Бажаю Вам якнайкраще провести час в Берліні. Вітайте Муріка, Шемета і всіх приятелів і знайомих. Про покупки не турбуйтеся. Якщо грошей не буде, [то] лише привезіть щось Вашим «дівочкам».

Цілую, Ваша

N[atali]

НАЧР, ф. «Український музей», інв. № 859, арк. 5–6. Рукопис.

№ 6

ЛИСТ Н. ГЕРКЕН-РУСОВОЇ І Ю. РУСОВА ДО С. НАРІЖНОГО

11 грудня 1941 р.

Щирошановний і дорогий Пане Докторе!

Надсилаючи при цьому наші фотографії і перебіги життя і діяльності, висловлюємо Вам нашу щирю подяку, що згадали і нас і наш скромний внесок у культурну діяльність нашої еміграції. Особливо зворушило нас те, що Ви згадали і мою дружину, бо вона на жаль звикла, що її праці і діяльність цінять головне чужинці, в той час як українці старанно замовчують. Як приклад наведемо, що Ост Міністеріум³⁸ виписало її аж з Румунії, аби доручити її виконання плякатів на українськи і антісовітськи теми в той час, як про неї навіть не згадано в Українській Енциклопедії³⁹.

Надіємося, що Ваша така цінна на часі праця про культурну діяльність української еміграції⁴⁰ спричиниться до справедливої оцінки тої дійсно значної праці, яку було переведено на протязі 20-ти років, а не до реабілітації скомпрометованих совітофільством осіб, які на жаль були і серед нашої політичної еміграції і яким дуже залежить на тому, аби про це тепер забули і не згадували.

Виконуючи Ваше бажання, посилаємо не без труда здобуту фотографію нашого приятеля п. Д. Донцова⁴¹, який як всі великі люде не любить фотографуватися. Всі умовини що до цієї фотографії п. Донцов напише Вам сам, ми старалися виконати Ваше прохання.

Прислані Вами газети і книжку перешлемо з першою okazією. Чи Ви маєте всі матеріали для освітлення діяльності Бл[аженно] П[омерлої] Софії Русової і чи не можемо ми бути Вам корисними якимись додатковими відомостями?

Ще раз моя дружина і я дякуємо Вас за увагу і лишаємось в повній пошані і готові до послуг.

Наталі Г.-Русова, Др. Ю. Русов

НАЧР, ф. Український музей, інв. № 861, арк. 3. Машинопис. Оригінал.

№ 7

CURRICULUM VITAE DR. ЮРІЯ РУСОВА

1941 р.

Народився 8/І 1895 року у Харкові від батьків: Олександра Русова⁴² і Софії Русової⁴³ – уродженої Ліндфорс (обоє шляхтичи-дворяне). Зачав середню освіту в гімназії Мая в Петербурзі⁴⁴ і скінчив гімназію В. Науменка у Києві⁴⁵ року 1913-го і вступив до Київського університету Св. Володимира на природничий (фізико-математичний) факультет. У 1916-ім році відбув практику по розведенню осетрових риб на Уралі, під керуванням професора Бородіна⁴⁶, передавши йому опис і рисунок підвідміни ACIPENSER GUELLENSTAEDTI VAR. PERSICUS.

Абсолютувачи⁴⁷ у році 1918-тім Університет був призначений виконуючим обов'язки Асистента до ново-відкритого Кам'янецького Університету⁴⁸ по кафедрі зоології у Проф. Бучинського⁴⁹. У 1920-тім році емігрував і вступив до Віденського Університету де і склав Докторську дисертацію і іспити у 1923-тім році, доставши титул Доктора Філософії (професори Грабен, Вернер, Пінтнер. Промотори: Діенер, Блер і Юнкер). Тема дисертації була: «Риби Кам'янецького району» – систематичний огляд по власним колекціям.

23-го Червня 1923-го року був обраний Доцентом по кафедрі Зоології і зв'язаних з нею прикладних наук: лісова зоологія, ентомологія і рибівництво. Згадані дисципліни викладав до 1929-го року як Доцент Української Господарської Академії⁵⁰ при чому мої курси вийшли літографованими конспектами, а саме: «Порадник до збирання зоологічних колекцій», «Конспект зоології», «Конспект ентомології», «Визначник птахів», «Визначник комах», «Рибівництво – коропове господарство».

9-го Липня 1925-го року був обраний доцентом Українського Педагогічного Інституту⁵¹ в Празі з дорученням керування кафедрою Зоології де і вів виклади до 1928-го року, при чому видавництво «Сіач»⁵² видало мій підручник «Зоологія бехребетних».

11-го Грудня 1929 року був обраний приват-доцентом Українського вільного Університету⁵³ в Празі, де викладав Іхтіологію один рік.

За цей час відбув ряд подорожей з метою вивчення іхтіології та рибівництва і опрацювання наукових праць, а саме: до Рибарської школи у ВОДНЯНАХ⁵⁴ у Чехії, до Рибарської досвідної станції Фр. Гараха у Велкем Межиречі⁵⁵ у Чехах, працював на Неаполітанській біологічній станції (Акваріум)⁵⁶, працював на морській зоологічній станції у Роскові⁵⁷ у Франції, а також відбув подорож у Дельту Дунаю з метою вивчення рибальства.

10-го Травня 1930-го року був запрошений як фахівець для організації Секції Рибівництва при Румунським Національним Зоотехнічним Інституті у Букарешті, де і працював по організації пстругових і коропових рибних господарств, а також викладаючи на курсах рибівництва і в Школі рибарства у Джуржі⁵⁸ на Дунаї і проводячи праці (тези) зі студентами Ветеринарного факультету, які спеціалізувалися у рибівництві. Як шеф Секції рибівництва при Румунським Національним Зоотехнічним Інституті працював до Червня 1941-го року після чого взявши відпустку (безтермінову) приїхав до Берліну з метою при першій же нагоді доставитися до України, аби там примінити придбані закордоном знання і досвід у моїм фаху.

За час перебування в Румунії відбув ряд поїздок з метою вивчення рибальства і рибівництва як по Чорному морю так і в Карпатах, їздив до Греції, до Польщі, до Німеччини і до Туреччини вивчаючи різні способи риболовства і рибоводства.

У Букарешті був Головою Громадсько-Допомогового Комітету⁵⁹ в роках 1940–1941 і головою Української громади в Букарешті.

За час від 1925 по 1940-вий роки написав слідуючи праці:

До анатомії GOBIUS PLATIROSTRIS Раїї. Збірник УКРАЇН[СЬКОГО] [Високого] Педаг[ічного] Інституту в Празі. Т. I.

Мускулатура ZEUS FABER – Збірник У[країнської] Г[осподарської] Акад[емії] в Подєбрадах. Т. I.

Мускулатура риб де яких етологичних типів – Збірник Мат[тема-тично]-Природ[ничо]-Лік[арської] Секції Наук[ового] Т[оварист]ва ім.-Шевченка у Львові Т. XXVII. – Львів 1926.

Опис колекції риб зібраних в околицях Камянця Подільського – Збір-н[ик] Укр[аїнського] [Високого] Педаг[огічного] Інституту в Празі.

Рибальство в Дельті Дунаю – Подєбради 1929.

LOV JESETRVITYCH RYB VE VYLKOVE D RUMUNSKU – «RY-BARSKI VESTNIK» – № 4–5 PRAHA 1930.

До вивчення оселедців Чорного Моря – Подєбради 1931.

ETUDE SUR L'EXTERIEUR DES KARPES DE RUMANIE – ANNA-LES DE L'INSTITUT NATIONAL ZOOTECHNIQUE DE RUMANIE – Т. I. – 1932.

ETUDE SUR L'EXTERIEUR DES CARPES DU LAC GREACA – ANN[ALES] DE L'INS[TITUT] NAT[IONAL] ZOOT[ECHNIQUE] DE RUMANIE – Т. II. – 1933. BUCAREST.

UN CAS D'AEROFAGIA EPIDEMIQUE CHEZ LA TRUITTE ARC-EN-CIEL – NOTATIONES BIONOGICAE Vol. II. – 1934. BUCAREST.

Catēva date asupra creșterii artificiale a Acipenserisilor – Revista Cresca-torului de animale Nr 10 București 1935.

Influense de l'engraisement du fond sur la croissance des carpillons – Annales de l'Institut Nat[ional] Zoot[echnique] [de] [Rumanie]. Boucares 1935.

Umely vyter ryb Jesetrovitych a jich chov v rybnicich – Rybarsky Vestnik № 7 1936 Praha.

Imbunătățirea eleșteelor de crapi – Revista Crescatorului de animale № 3 Martie 1936 București.

Principii de exploatare a «bălților» sălbatice – Revista Crescatorului de animale Mai 1939 №5 București.

Reproducerea rațională a șalăului – Revista Crescatorului de animale № 4 April 1938 București.

Creșterea crapilor – Revista Stiințelor veterinare 1938–1939 București.

Cum se pot exploata intensiv bălțile pentru piscicultură – Revista Cresca-torului de animale 1937 № 9.

Etude sur la croissance de l'Acipenser ruthenus L. Annales de l'Institut national Zootechnique [de] [Rumanie] 1940 Boucares.

Creșterea crapilor – Colecția de sfaturi practice București 1940.

Крім мого головного фаху – зоології і рибівництва (професури) я ще в Києві вчився в Школі проф. Галимського⁶⁰ і Мілкіна⁶¹ малюванню і скульптурі. На еміграції виконав (гипс) кілька портретів: напр[иклад] М. Мухіна, І. Лоського⁶², О. Базілевської⁶³, Д. Донцова і др., а також ви-кладав Плястичну анатомію в Українській Студії⁶⁴ в Празі. Маю також велику кількість малюнків з моїх подорожей.

Як журналіст працював у різних українських і закордонних журналах і газетах (у «Воля»⁶⁵ – Відень 1922 рік, у «Вістнику»⁶⁶ і Квартальнику Вістника у Львові – «Салазар», в «UNIVERSUL»⁶⁷ в Румунії, в «Батаві»⁶⁸ у Букарешті у 1940 році і др. Нині працюю в Українській тематиці в «EUROPEISCHE KORESPONDENZ»⁶⁹ у Берліні).

Др. Ю. Русов.

НАЧР, ф. Український музей, інв. № 858, арк. 2–3. Машинопис. Оригінал.

№ 5

CURRICULUM VITAE НАТАЛІЇ РУСОВОЇ (ГЕРКЕН)

1941 р.

Народилася в Києві 1902-го року від батьків: Леона Геркен⁷⁰ і Анни Геркен – уродженої Антонович (обое дворяне-шляхтичі).

Середню освіту пройшла у гімназії Дучинської⁷¹ в Києві, а вищу освіту скінчила у Франції року 1927 – «ECOLE NATIONAL DES ARTS DECORATIFS» – Академія декоративного мистецтва, з першим призом (LAUREATE).

Студіювала, яко вільна слухачка історію мистецтва, історію і історію літератури в роках 1923–1927 в університетах: в Українським вільним університеті в Празі, в Сорбоні (Париж) і у Флорентійським Університеті і працювала в Празькій Українській Студії⁷² в Клясі проф. Мако⁷³.

Дебютувала у 1923-ім році у Праці (Віноградське Народне Дівало на Віноградех⁷⁴), де виконала після конкурсу постановку «Борис Годунов» – проекти всіх (22) декорацій і костюмів.

В Національнім театрі в Брні⁷⁵ виконала проекти декорацій для опери «Євгеній Онегін» і там же для опери «Вертер».

В королівським театрі у Дрездені⁷⁶ виконала серію ескізів для опери «Борис Годунов».

У 1924-ім році у Флоренції⁷⁷ для CIRCOLO ARTISTICO робила проекти інсценізацій і проекти костюмів для кіно.

У 1925-тім році по запрошенню Ж. Плонкета з Парижу завідуючого театром Мюзік-голем «CASINO DE PARIS» працювала як декораторка по проектам костюмів. В той же рік була запрошена дирекцією театру «MARIGNI»⁷⁸ в Парижі по працям – проектам для костюмів для балету.

Одночасно (1923–1929) працювала по художній рекламі в Парижі – у ательє Жерак і Шамбрі, де по моїм проектам робилися афіші, обкладинки журналів і альбомів, модні таблиці і ілюстрації в журнали: Парижський і Американський «VOGUE»⁷⁹ і Італійський журнал «LA DONNA». В Чехії виконала серію плакатів для курортів, з яких згадаю рекліями-плякати Подебрадських мінеральних вод.

Паралельно з цим працювала по декоративному оформленню свят в Парижі, Флоренції, Ниці і Празі (напр[иклад] Банкового тресту в Празі).

Від 1929-го до 1940-го працювала в Румунії і Німеччині. В Букарешті працювала по художньому декоративному оформленню свят (напр[иклад] для SOCIETATEA PRINCIPLELE MIRCEA) і театральних імпрез. Одночас-

но з цим переводила ряд вистав українських в Букарешті, Чернівцях, Празі в лініях власної концепції ARS-ARMA PRO PATRIA «героїчне мистецтво».

У 1933 році була запрошена до Німецького кіно – «UFA», як спеціалістка по Українській тематиці, де і працювала (в Берліні і Бабелсбергу) як декораторша, сценаристка і дорадниця. З того часу головне працюю по сценаристиці і декорації в обсязі кіно і театру.

Приймала участь у таких вистав[к]ах: SALON DES ARTISTES DECORATEUR, де і була премійована в групі Жерак і Шамбрі. На українській виставці Графіки в Берліні, на виставці українського мистецтва в Римі і на виставці Декоративного і графічного мистецтва у Румунії – Чернівці.

Крім статей на різні теми мистецтва у французькій, італійській, румунській, німецькій і українській пресі, більші річи на тему «Героїчний театр» друкувалися у «Віснику». Окремими книжками вийшли:

Героїчний театр – Львів 1939 р.

Свято Державности – Прага 1937 р.

Наталія Геркен-Русова

НАЧР, ф. Український музей, інв. № 861, арк. 1–2. Машинопис. Оригінал.

¹ Кузнецов (Кузнеців) Іван (1899) – інженер-агроном. Народився на Харківщині. 1927 р. закінчив Українську господарську академію в Подєбрадах. Жив у Бухаресті, працював у рибних господарствах. Мав дружні стосунки з родиною Русових.

² Esprit (фр.) – розум.

³ Ходовецький Даніель Ніколаус (1726–1801) – польський і німецький художник, графік, портретист, ілюстратор книг. Народився у Гданську (Данциг). Ректор Берлінської академії мистецтв.

⁴ Імовірно Цуссен Ніколя (1594–1665) – французький живописець, послідовник класицизму, мистецтвознавець і теоретик мистецтва, один з найосвіченіших людей свого часу. Помер у Римі.

⁵ Юрченко Віталій (1900) – український публіцист. Справжнє ім'я та прізвище – Юрій Карась-Голинський. Народився на Поділлі. Закінчив Вінницьку реальну школу. Був студентом Київського університету. Працював в інформаційному бюро Директорії УНР. Після поразки Української революції 1917–1921 рр. керував повстанськими загонами. З 1923 р. – інспектор районного відділу освіти, згодом – учитель української мови і літератури. 1929 р. заарештований і засланий у табори, влітку 1930 р. звідти втік, перейшов радянсько-польський кордон. Упродовж 1931–1932 рр. під псевдонімом Віталій Юрченко львівське видавництво «Червона Кашина» видало автобіографічний роман «Шляхами на Соловки» у 3-х частинах.

⁶ Безсонов Юрій – російський офіцер, який здійснив втечу із Соловецького концтабору, про що написав книгу «Двадцять шість тюрем и побег с Соловков» (Париж, 1928).

⁷ Щеткіна-Куперник Тетяна Львівна (1874–1952) – російська і радянська письменниця, драматург, поетеса і перекладач. Народилася в Москві в родині відомого київського адвоката Л. А. Куперника. Закінчила київську гімназію. Грала на сцені Малого театру і Театру Коша в Москві, друкувалася в періодичних виданнях «Артист», «Русские ведомости», «Русская мысль», «Северный курьер». Автор спогадів про театральне життя в Росії, зокрема «Дни моей жизни» (М., 1928).

⁸ Н. Геркен-Русова має на увазі Володимира Боніфатійовича Антоновича.

⁹ Йдеться про Музей визвольної боротьби України в Празі, директором якого був Д. Антонович.

¹⁰ *Лонгінов Михайло Миколайович* (1823–1875) – російський літератор, мемуарист, бібліограф, історик літератури, губернатор Орловської губернії (1867–1871), головний цензор Росії, начальник Головного управління у справах друку Міністерства внутрішніх справ (1871–1875). Автор книги «*Княжна Тараканова*».

¹¹ *Renaissance* (фр.) – відродження.

¹² *Олесь Олександр* (Кандиба Олександр Іванович, 1878–1944) – український громадський діяч, поет. Народився у м. Білопілля, нині Сумської обл. Літературну діяльність розпочав 1903 р. Автор понад 10 збірок поезій. У 1917–1919 рр. – редактор Літературно-наукового вісника, з 1919 р. – аташе НДМ УНР в Угорщині, співробітник Посольства УНР в Австрії, редактор журналу «*На переломі*», член Спілки українських письменників і журналістів на чужині. Помер у Празі.

¹³ *Стефанович Олекса* (1899–1970) – український поет, літературний критик. Народився на Волині. З 1922 р. на еміграції в Празі, де відвідував Карлів ун-т. Друкувався у журналах «*Нова Україна*», «*ЛНВ*», «*Пробосм*», «*Новий шлях*». З 1944 р. жив у Німеччині, 1949 р. – в США.

¹⁴ *Чирський Микола* (1903–1942) – український поет і драматург. Народився у Кам'янці-Подільському. Навчався в місцевій гімназії. Учасник Української революції 1917–1921 рр. З 1920 р. – у таборах для інтернованих у Польщі. Починав творчий шлях разом з Ю. Дараганом, Є. Маланюком, М. Селегієм. Член Легії українських націоналістів. З 1923 р. – у ЧСР, мешкав у Подєбрадах, Празі, Ужгороді, 1934 р. – у Будапешті. 1941 р. повернувся в Україну. Помер від туберкульозу.

¹⁵ *Мухін Михайло* (1894–1974) – український літературознавець, критик, публіцист (псевдоніми: К. Гридень, Читач, Подорожній, Рецензент). Народився в Києві. Вчився в гімназії В. Науменка. Учасник Української революції 1917–1921 рр. З 1920 р. – на еміграції (Чехо-Словаччина, Німеччина). Жив у Подєбрадах. Член Центрального союзу українського студентства, редакції друкованого органу Союзу студентів-емігрантів Східної Європи «*L'orient libre*». Писав статті до журналів «*Вістник*» (Львів), «*Книголюб*» (Прага), газети «*Українське слово*» (Закарпаття).

¹⁶ *Віденський конгрес* – конференція послів великих держав Європи, очолювана австрійським дипломатом К. фон Меттерніхом, яка проходила у Відні 1814–1815 рр.

¹⁷ *А ргорос* (фр.) – до речі, між іншим.

¹⁸ *Катерина Михайлівна* – дружина Дмитра Антоновича.

¹⁹ *Смаль-Стоцький Роман Степанович* (1893–1969) – громадсько-політичний діяч, дипломат, науковець. У 1915–1918 рр. – співробітник СВУ в таборах військовополонених, 1919–1921 рр. – дипломатичний представник ЗУНР в Німеччині, 1922 р. – член делегації УНР на Генуезькій конференції. Професор Українського вільного ун-ту в Празі, 1924–1925 рр. – представник ДЦ УНР в екзилі в Лондоні, 1926–1945 рр. – у Варшаві.

²⁰ Йдеться про *Шарля Моріса де Талейрана-Перігора* (1754–1838) – французького політика і дипломата, який обіймав посаду міністра закордонних справ і за часів Директорії, і в уряді Луї-Філіпа.

²¹ *Скоротис-Полтуховський Олександр Філаретович* (1880–1950) – громадсько-політичний і державний діяч, публіцист. У роки Першої світової війни – провідний діяч СВУ, за часів УНР – губернський комісар, а за Української Держави – губернський староста Холмщини та Підляшшя. В еміграції – один із засновників, ідеологів та провідних діячів гетьманського руху.

²² *Бидгоць* – місто на півночі Польщі.

²³ *Гармашів Всеволод* (1868–1953) – біолог, хірург. Народився в Миколаєві. До Першої світової війни працював старшим ординатором Київського військового госпіталю. З 1922 р. на еміграції в ЧСР, професор Українського високого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова (1930–1933 – його ректор). З 1945 р. жив у Німеччині.

²⁴ *Буча* – місто на Київщині.

²⁵ Йдеться про II Український науковий з'їзд, який відбувся в березні 1932 р. в Празі.

²⁶ За браком вільного місця наприкінці листа це речення дописано дрібним почерком на першому аркуші вгорі.

²⁷ У 1911 р. фірма «*Біоскоп*» заснувала кіностудію в м. Бабельсберг, на базі якої згодом виникла фірма «*Декла Біоскоп*», 1918 р. – Акціонерне товариство «*УФА – Універсум Фільм АГ*» (Берлін, Бабельсберг), з 1946 р. – компанія «*ДЕФА – Дойче Фільм АГ*», нині кіностудією володіє німецька компанія «*ФББ – Кіновиробництво Берліна і Бранденбурґі ГмбХ*».

²⁸ *Антонович Михайло Дмитрович* (1910–1955) – історик. Онук Володимира і син Дмитра Антоновичів. Народився у Флоренції (Італія). Закінчив Український вільний ун-т у Празі. У 1936 р. захистив докторську дисертацію. У 1936–1941 рр. – співробітник Українського наукового ін-ту в Берліні. Викладав в ун-тах Бреслау та Відня. 1945 р. заарештований і депортований до СРСР. Загинув у концтаборі Каеркан поблизу Норильська.

²⁹ *Поммер Еріх* (1889–1966) – продюсер, режисер, сценарист. Народився у м. Хільдесхайм (Німеччина). За його керівництва кіностудією УФА були створені фільми «*Доктор Мабузе*» та «*Нібелунги*» Фріца Ланга. З приходом до влади націонал-соціалістів Е. Поммера звільнили з УФА, невдовзі він залишив Німеччину.

³⁰ Імовірно *Макогон Яків* (псевдоніми: Розумовський, Мак-Коген, 1880–1956) – громадський діяч, меценат. Служив в американській армії. 1931 р. на власні кошти організував Українське бюро в Лондоні, згодом в Женеві, представництво бюро в Празі. Матеріально підтримував МВБУ в Празі, українських студентів-емігрантів.

³¹ *Шульгин Олександр Якович* (1889–1960) – громадсько-політичний і науковий діяч. Член ТУП, УРДП (УПСФ). У 1917 р. – член Центральної Ради, генеральний секретар міжнародних справ, 1918 р. – посол України в Болгарії, згодом – член української делегації на Мирній конференції в Парижі. З 1920 р. – на еміграції. Член емігрантських урядів УНР. Професор Українського вільного ун-ту.

³² Імовірно *Залозецький-Сас Володимир Сергій* (1884–1956) – мистецтвознавець, громадський діяч. 1918 р. – член УНРади ЗУНР, 1919 р. – радник Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Швейцарії, засновник і голова Української національної партії в Румунії, 1928–1938 рр. – сенатор, посол до румунського парламенту. 1940 р. – голова Української громади в Румунії.

³³ *Шемет Сергій Михайлович* (1875–1957) – громадсько-політичний діяч. Родом з Полтавщини. Один із засновників Української партії хліборобів-демократів у Лубнах. З 1919 р. – на еміграції. Один з лідерів Українського союзу хліборобів-державників. Особистий секретар П. Скоропадського і член Ради Присяжних.

³⁴ Імовірно йдеться про зйомки кінофільму «*Кур'єр царя*» за романом Ж. Верна «*Michel Strogoff*». Фільм, який вийшов на екран 1936 р., був знятий режисером кіностудії «*Універсум-фільм*» (Німеччина) Ріхардом Вейхбергом.

³⁵ *Грановський Олексій Михайлович* (справжні ім'я та прізвище – Аврам Азарх, 1890–1937) – режисер театру і кіно. 1911 р. закінчив Школу сценічного мистецтва в Петербурзі, навчався в Мюнхенській театральній академії. У Мюнхені працював разом з австрійським режисером Максом Рейнхардом. У Росії створив Державний єврейський театр (ГОСЕТ). Під час гастролей театру в Німеччині 1928 р. не повернувся в СРСР. У Німеччині зняв 3 фільми, в тому числі «*Тарас Бульба*» (1936). Помер у Берліні.

³⁶ Societe Lot – назва авіакомпанії.

³⁷ Moyens (фр.) – кошти.

³⁸ *Міністерство Сходу* – німецьке міністерство окупованих східних територій на чолі з А. Розенбергом.

³⁹ Імовірно йдеться про тритомну Українську загальну енциклопедію (Книга Знання) за редакцією І. Раковського (Львів-Станіслав-Коломия, 1930–1935).

⁴⁰ Йдеться про підготовку до друку книги С. Наріжного «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами», що побачила світ 1942 р. у Празі, перевидана 2008 р. в Україні.

⁴¹ *Донцов Дмитро Іванович* (1883–1973) – політичний діяч, публіцист, доктор права (1917), засновник теорії інтегрального націоналізму. Народився у Мелітополі. Закінчив юридичний факультет Петербурзького ун-ту. 1905–1913 рр. – член УСДРП. 1909 р. виїхав до Австро-Угорщини. Навчався у Віденському ун-ті. З 1914 р. – голова Союзу Визволення України. 1918 р. – директор Українського телеграфного агентства в Києві. Один з лідерів Української партії хліборобів-демократів. 1919–1921 рр. – керівник пресового бюро при Посольстві УНР у Берліні. З 1922 р. жив у Львові, редактор журналів «Заграв», «Літературно-науковий вісник», «Вісник», автор роботи «Націоналізм», 1939 р. – на еміграції в Румунії, Німеччині, Франції, США, Канаді.

⁴² *Русов Олександр Олександрович* (1847–1915) – земський статистик, етнограф, громадський діяч. Народився в Києві. Закінчив історико-філософський ф-т Київського ун-ту. Член Старої Громади, Південно-західного відділу Російського географічного т-ва. Організатор земської статистики на Чернігівщині. Працював у статистичних установах Полтавського, Чернігівського, Харківського і Херсонського губернських земств. Після примусового виселення з Полтави 1902 р. переїхав до Петербурга. 1909 р. повернувся в Україну, викладав статистику в Київському комерційному ін-ті. Помер у Саратові, куди був евакуйований під час Першої світової війни ін-т. Автор близько 40 наукових праць і численних статей у пресі.

⁴³ *Русова Софія Федорівна* (уроджена Ліндфорс, 1856–1940) – педагог, громадська діячка, одна із піонерів українського жіночого руху. Народилася на Чернігівщині у французько-шведській родині. Закінчила гімназію у Києві. З 1871 р. – на громадській і педагогічній роботі, 1909 р. – викладач, професор Вищих жіночих курсів А. Жекуліної і Фребелівського педагогічного ін-ту в Києві. Співзасновниця журналу «Світло». Член Української Центральної Ради. Голова департаменту дошкільної та позашкільної освіти Міністерства народної освіти і мистецтв (за гетьманату). З 1920 р. – лектор Українського державного ун-ту в Кам'янці-Подільському і голова Української національної жіночої ради, 1922 р. – на еміграції, 1923 р. – професор педагогіки Українського високого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова. Померла у Празі.

⁴⁴ У 1856 р. німцем Карлом Івановичем Маєм, який народився у Петербурзі, була заснована школа, що згодом перетворилася на чоловічу гімназію. Наприкінці XIX ст. заклад став одним з найпопулярніших у російській столиці. Гімназію, що знаходилася на 10-й лінії Василівського острова, закінчили художники В. Серов, В. Бенуа, М. Рерих, архітектор Ю. Бенуа, вчений Н. Качалов та ін. Нині у будинку гімназії розташований Санкт-Петербурзький ін-т інформатики та автоматизації РАН.

⁴⁵ Приватна чоловіча гімназія В. Науменка була відкрита 1905 р. у Києві. 1912 р. вона стала базовою при Товаристві сприяння середній освіті.

⁴⁶ *Бородін Микола Андрійович* (1861–1937) – іхтіолог. Народився у м. Уральськ. Закінчив місцеву військову гімназію, Петербурзький ун-т. Організатор іхтіологічних досліджень на Уралі. За книгу «Уральское казачье войско. Статистическое описание» нагороджений золотою медаллю Російського географічного т-ва. З 1899 р. жив у Петербурзі, працював у департаменті землеробства, періодичних виданнях «Русские ведомости», «Наша жизнь». 1917 р. обраний до Всеросійських установчих зборів, 1918–1919 рр. працював у міністерстві землеробства в уряді Колчака, Омському сільськогосподарському ін-ті. З 1919 р. жив у США. Викладач Російського народного ун-ту в Нью-Йорку, з 1931 р. – професор Гарвардського ун-ту.

⁴⁷ Абсольвувати – закінчити.

⁴⁸ Йдеться про Український державний ун-т у Кам'янці-Подільському (1918–1921). Один з фундаторів ун-ту та його перший ректор – Іван Огієнко.

⁴⁹ *Бучинський Петро Миколайович* (1852–1927) – вчений-природознавець. Народився поблизу Кам'янець-Подільського. Закінчив місцеву гімназію, навчався в Київському і Новоросійському ун-тах. Учень І. Мечникова й І. Сеченова. До 1911 р. – професор Новоросійського ун-ту, у 1918–1920 – професор, декан фізико-математичного ф-ту Кам'янець-Подільського українського державного університету, 1921–1927 рр. – професор, ректор Кам'янець-Подільського ін-ту народної освіти.

⁵⁰ *Українська господарська академія* – вища технічна школа в Подєбрадах, заснована 1922 р. Українським громадським комітетом за фінансової допомоги МЗС Чехо-Словаччини. У 1935 р. припинила існування. 1932 р. на її базі був створений Український технічно-господарський інститут із заочною формою навчання.

⁵¹ *Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова* – вища педагогічна школа, заснована 1923 р. у Празі заходами Українського громадського комітету та за фінансової допомоги чехословацького уряду. 1933 р. через брак коштів ін-т ліквідований.

⁵² «*Сіяч*» – видавництво при Українському високому педагогічному ін-ті ім. М. Драгоманова в Празі (1924–1933).

⁵³ *Український вільний університет* – приватний вищий навчальний заклад, створений 1921 р. у Відні. Того ж року переведений до Праги, 1945 р. – до Мюнхена.

⁵⁴ У 20-х рр. ХХ ст. у м. Водняни (на р. Бланіце) в південній Чехії існувала школа рибного господарства, нині – Інститут рибного господарства і гідробіології Південно-Чеського ун-ту.

⁵⁵ Йдеться про Дослідну станцію рибного господарства у Великих Межирічах (невеличке містечко у Південній Моравії).

⁵⁶ *Неаполітанська зоологічна станція* – одна з найстаріших у Західній Європі станція, створена 1870 р. німецьким зоологом А. Дорном. Відкрилася 1874 р. На початку ХХ ст. перетворилася на важливий міжнародний науковий центр.

⁵⁷ *Зоологічна станція* у м. Росков (Бретань у Франції) на узбережжі Атлантичного океану була заснована 1872 р. Сорбоной зусиллями Лаказ-Дютьє. Згодом перетворилася на важливий науковий центр.

⁵⁸ *Джурджа* – давня назва Добруджі. Нині місто на правому березі Дунаю в Румунії.

⁵⁹ Громадсько-допомоговий комітет у Бухаресті – центральна організація української еміграції в Румунії, створена 1923 р. Керівники – К. Мацієвич, В. Трєпке, Ю. Русов. Більш детально див.: *Власенко В.М.* Перша конференція української еміграції в Румунії (до 85-річчя з дня заснування Громадсько-допомогового комітету української еміграції у Румунії) // *Українознавство – 2008. Календар-щорічник.* – К., 2007. – С. 172–178.

⁶⁰ *Галіський Владислав Михайлович* (1860–1940) – живописець. У 1878–1888 рр. навчався в Петербурзькій Академії мистецтв. З 1893 р. – академік Академії мистецтв. У 1894–1917 рр. працював у Києві, відкрив школу-студію. 1921 р. переїхав до Польщі. У 1924–1932 рр. викладав у ліцеї в Кременці. Його роботи зберігаються в Національному художньому музеї України, Державному російському музеї, Омському музеї образотворчого мистецтва.

⁶¹ *Мількін Янкель-Меєр Нохім-Аронович* (1877–1944) – художник. Народився у Могильові. У 1901–1909 рр. навчався у Петербурзькій Академії мистецтв. 1918 р. – член Московського художнього гуртка. Переїхав до Києва, потім емігрував до Франції.

⁶² *Лоський Ігор* (1900–1936) – історик, громадський діяч. Син відомого громадського діяча Костя Лоського. Учасник бою під Крутами 1918 р. Член студентських емігрантських організацій у Берліні (Мазепинське братство). Брав участь у Міжнародній студентській конференції в Емау (Баварія). Стипендіат Українського

наукового ін-ту в Берліні, доктор філософії Українського вільного ун-ту в Празі. Друкувався у німецькій пресі. З 1932 р. жив у Львові.

⁶³ *Русова-Базілевська Ольга Михайлівна* (1906–?) – педагог. Племянниця Юрія Русова. Закінчила матуральні курси в Подєбрадах, Український високий педагогічний ін-т ім. М. Драгоманова. Дружина Миколи Базілевського.

⁶⁴ *Українська студія пластичного мистецтва* – вища мистецька школа, заснована 1923 р. у Празі Товариством пластичного мистецтва на чолі з Д. Антоновичем.

⁶⁵ *«Воля»* – тижневик суспільно-політичного та культурного життя, що виходив з червня 1919 р. до листопада 1921 р. у Відні за редакцією В. Піснячевського (псевдонім – А. Горленко). Останні три випуски журналу з'явилися під назвою *«Воля України»*.

⁶⁶ *«Вістник»* – часопис, нова назва *«Літературно-наукового вістника»* (1922–1932), що виходив у 1933–1939 рр. у Львові за редакцією Д. Донцова.

⁶⁷ *«Universul»* – румунська газета, що виходила в Бухаресті.

⁶⁸ *«Батава»* – журнал, що виходив 1940–1941 рр. в Бухаресті за редакцією Д. Донцова й імовірно за матеріальної підтримки Ю. Русова. Всього вийшло 7 номерів.

⁶⁹ Імовірно йдеться про часопис *«Osteuropäischen Korrespondenz»*, що виходив у Берліні.

⁷⁰ *Геркен Леон (Лев)* – громадський діяч, дипломат. У 1919–1923 рр. був секретарем Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії, потім жив в Італії.

⁷¹ Йдеться про І Київську приватну жіночу гімназію О. Дучинської. Відкрилася 1878 р. Засновниця і начальниця закладу – Віра Ващенко-Захарченко, з 1889 р. його очолила й утримувала на власний кошт Ольга Дучинська. Спочатку гімназія містилася в будинку на розі Бібіковського бульвару (нині – бульвар Шевченка) й Афанасіївської вулиці (нині – вулиця Івана Франка), потім – на Тимофіївській вулиці (нині – вулиця Михайла Коцюбинського), № 7.

⁷² Йдеться про Українську студію пластичного мистецтва в Празі.

⁷³ *Мако Сергій Олександрович* (1885–1953) – художник. Народився в Томську. Закінчив місцеву гімназію і художню школу в Пензі. Навчався у Вищій мистецькій школі в Петербурзі, у професора Г. Савицького, Академії Жюльєна в Парижі. Жив у Німці, де відкрив художню школу. 1923 р. переїхав до Праги. Викладав мистецтво в Українській студії пластичного мистецтва. Заснував і очолив мистецьке об'єднання *«Скіф»* (1929–1933). У 1933 р. повернувся до Німці.

⁷⁴ *Виногради* – історичний район Праги.

⁷⁵ *Брно* – місто в південній Чехії поблизу злиття річок Світави та Сватки. Історичний центр Моравії.

⁷⁶ *Королівський оперний театр* (Опера Земпера) – одна з головних пам'яток Дрездена. Зведений за проектом Готфрида Земпера. Розташований у *«Старому місті»* поблизу Цвінгера і Дрезденського замку-резиденції. Театр став відомим завдяки виконанню в ньому творів класичної музики.

⁷⁷ *Флоренція* – місто в Італії.

⁷⁸ *«Marigni»* – відомий паризький театр і мюзік-холл на Єлисейських полях, заснований 1835 р. неодноразово змінював назву: Зал Лаказа, Фолі Мариньї, Феєричний театр, Театр на Єлисейських полях

⁷⁹ *«Vogue»* – відомий американський журнал про моду для жінок. Почав виходити 1892 р. У 1914–1951 рр. головним редактором була Е. Чейз. Нині виходить у 18 країнах.